

Bij het afscheid van dr. J.W. Niemeijer

Dr. J. W. Niemeijer. 1990.

Vijftien december gaat dr. J.W. Niemeijer, die jarenlang deel uitmaakte van de redactie van dit Bulletin, vervroegd met pensioen. Op 1 september 1962 kwam hij in dienst van het Prentenkabinet als wetenschappelijk ambtenaar eerste klasse. Twaalf jaar later, in 1974, werd hij benoemd tot directeur van die afdeling van het Rijksmuseum. Ruim zestien jaar lang was hij verantwoordelijk voor de omvangrijkste verzameling prenten en tekeningen in Nederland en tevens één van de belangrijkste in de wereld. Die verantwoordelijkheid heeft Niemeijer van het begin af sterk gevoeld. Met grote nauwgezetheid en indrukwekkende toewijding stond hij voor alles wat met het Prentenkabinet te maken had. Binnen het Rijksmuseum en naar buiten heeft hij met volle inzet van zijn persoon de vele belangen verdedigd van beheer en presentatie van een naar materiaal en naar onderwerp zo gecompliceerde collectie. Bij zijn aantreden als directeur schreef hij een beleidsnota. Wie dit stuk nu opnieuw ter hand neemt, komt niet alleen onder de indruk van de zeer diverse noden van het Prentenkabinet, maar ook van het vele dat tijdens het directoraat van Niemeijer tot stand is gebracht. Terecht wordt in zijn nota het belang van inventarisatie, conservatie en het toegankelijk maken van de collectie benadrukt. Om slechts een enkel voorbeeld te noemen: tot 1987 was de prentcollectie gehuisvest in de kelders van het museum, een situatie die in verschillende opzichten ongewenst was. Met grote voortvarendheid heeft Niemeijer gepleit voor de bouw van een nieuw depot, dat in 1987/1988 werd gerealiseerd.

Door het betrekkelijk geringe aankoopbudget kon geen principiële, programmatische verwervingsbeleid worden gevoerd. Maar wie probeert te overzien waarmee de collecties onder Niemeijers directoraat zijn verrijkt, kan niet anders dan onder de indruk komen van wat er met creativiteit en inventiviteit tot stand is gebracht. Twee tekeningen en de indrukwekkende drogenaaldprent *Christus aan het volk getoond* van Rembrandt werden gekocht. Tekeningen van Lucas van Leyden, Jacob van Ruisdael, een aantal zeldzame vroege Nederlandse prenten, een houtsnede van Edvard Munch en Japanse prenten van hoge kwaliteit werden aan de verzameling toegevoegd. Belangrijke groepen werken zijn gekocht, geschon-

ken of gelegateerd. Daarvan noem ik de Italiaanse tekeningen uit het legaat Van Regteren Altena, de groep werken van Matthijs Maris, de twee albums met 17de- en 18de-eeuwse figuurstudies, de tekeningencollectie van Carel Vosmaer, de ensembles van Jacques Villon en Charles Meryon en de toegezegde verzameling Indiase miniaturen. Waar systematisch verzameld kon worden, is dat gebeurd en zo is de collectie Engelse tekeningen aanzienlijk uitgebreid met circa 80 bladen, waaronder werken van Hilliard, Gainsborough, Sandby, Turner en Palmer. Juist op dit gebied heeft Niemeijer zich in zijn verwervingsbeleid mischien wel het duidelijkst geprofileerd. Het is daarom zo verheugend, dat bij zijn afscheid de prachtige, zowel vanwege historische als kunsthistorische redenen zo belangrijke aankoop van de aquarel van Turner, *Gezicht op Farnley Hall*, gevierd kan worden.

In zijn beleidsnota van 1975 schreef de aantredende directeur van het Prentenkabinet: *Door zijn aard bestemd om in dozen en portefeuilles bewaard te worden is het grote bezit aan prenten en tekeningen alleen door middel van wisselende exposities toegankelijk te maken voor grotere groepen mensen tegelijk. Dat tonen van het eigen bezit is een van de hoofdtaken van een prentenkabinetbeheerder.* Bijna elk jaar zijn er vier tot vijf tentoonstellingen in de zalen van het Rijksprentenkabinet gehouden, die in binnen- en buitenland de aandacht hebben getrokken vanwege hun algemene belang, maar in het bijzonder vanwege de zorgvuldigheid waarmee ze waren samengesteld. Bijna altijd gerelateerd aan tentoonstellingen is er een lange reeks van wetenschappelijke publikaties geproduceerd. Zo verschenen ondermeer de vijfdelige bestandscatalogus van de collectie Japanse prenten en het eerste deel van de verzameling ornamentprenten; bovendien werden de 16de-eeuwse tekeningen gepubliceerd en is een begin gemaakt met het te boek stellen van de 17de-eeuwse tekeningen. Hiervan zagen de delen over Nederlandse tekeningen omstreeks 1600, de tekeningen van Rembrandt en die van de familie Ter Borch het licht. Ook van het grafische werk van diverse kunstenaars omstreeks 1900 verschenen ōuvrecatalogi. Deze activiteiten hebben voor een groot gedeelte de uitstraling van het Prentenkabinet bepaald en hebben nationaal en internationaal respect afgedwongen. Niemeijer was zich ervan bewust dat hij veel vroeg van zijn medewerkers om dit alles tot stand te brengen. Maar zij kregen van hem ook grote vrijheid tot ontplooiing van hun specifieke capaciteiten. Bovendien, de eisen die hij aan anderen stelde, stelde hij in nog sterkere mate aan zichzelf. Zo was hij voor zijn omgeving een voorbeeld van plichtsbetrachting, waarvoor in de Engelse cultuur, waarmee hij zich in menig opzicht verwant voelt, het persoonlijkheidsideaal van de 'civil servant' is geformuleerd. De indrukwekkende bibliografie van Niemeijer begint en eindigt met artikelen over getekende afbeeldingen van huizen en kastelen. Ook de aanleg van tuinen en parken had zijn warme belangstelling. Hij schreef en verzamelde er niet alleen over, maar hij zorgde er ook voor dat in een tijdsbestek van circa vijftien jaar de verwaarloosde tuinen rondom het Rijksmuseum op een smaakvolle wijze van passende beplanting, beelden en bouwfragmenten werden voorzien. Niemeijers passie voor reisverslagen en vooral die van reizigers op hun Grand Tour resulteerde in verschillende artikelen, boeken en tentoonstellingen, waarvan

Reisjournaal in aquarel het meest recente voorbeeld is. Hoe de wereld er vroeger uitzag, daarover gaat zoveel van zijn wetenschappelijk werk, dat het meer dan een toevalligheid is. Door historische wetenschapsbeoefening maakt men zich het verleden eigen. Sommigen zullen misschien wel het gevoel hebben gehad dat de 18de eeuw Niemeijers 'persoonlijke eigendom' was geworden. In de Nederlandse kunstgeschiedenis heeft juist de 18de eeuw die betekenis gehad voor hen, die er zich in verdiepten: Niemeijer was ook in dat opzicht een waardig opvolger van Knoef en Staring. Horst Gerson, bij wie hij promoveerde op een gedegen proefschrift over Cornelis Troost en die zijn directeur was in de tijd dat hij werkte aan het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag, zei van zijn medewerker: *Als de Nederlandse 18de eeuw niet bestond dan zou hij voor Niemeijer moeten worden uitgevonden*. In de tijd dat hij werkzaam was bij het Rijksmuseum publiceerde Niemeijer onder andere zijn boek over Ploos van Amstel en last but not least zijn catalogus *Hollandse aquarellen uit de 18de eeuw in het Rijksprentenkabinet*. Dit boek, waarvan iedereen hoopte dat hij het ooit nog eens zou schrijven, vormt een waardige afsluiting van zijn museale carrière.

H.W. VAN OS